

Arnoud van Adrichem, Erik Spinoy en Bart Vervaeck

After postmodernism

Hoewel er nooit enige consensus is geweest over de aard, de kwaliteit of de wenselijkheid van het postmodernisme, lijkt het erop dat men het nu min of meer eens is over het eind van dat onvatbare isme. Het postmodernisme zou gepasseerd zijn. Op zijn minst zou het over zijn hoogtepunt heen zijn. Daardoor leven wij nu ‘after postmodernism’, en dat heeft iets unheimlichs. Van het postmodernisme werd immers vaak gezegd dat het een eind maakte aan alles wat de geschiedenis rechthield: de mens, de identiteit, de rede, en algemener elk overkoepelend en zingevend metaverhaal. Wij zouden dus leven in een tijd na het eind van de geschiedenis, de mens en de realiteit (die één grote fictie bleek te zijn). Wat kan er nog komen na het eind? Dat is de vraag die *Parmentier* in dit nummer heeft voorgelegd aan een groep specialisten. Verschillende genres en verschillende talen komen aan bod, zodat het leven na het eind in zoveel mogelijk facetten getoond wordt.

Johanna De Coux richt haar aandacht op de Nederlandse literatuur en de autofictie – een genre dat sinds de postmoderne fictionalisering van het ik erg in trek is. Ze ensceneert een duel tussen P.F. Thomése en Thomas Vaessens, dat wil zeggen tussen een (post)postmoderne auteur en een laatpostmoderne essayist. De inzet van het duel is het engagement en de authenticiteit, die volgens Vaessens grotendeels ontbreken in het postmodernisme, maar die volgens De Coux op allerlei niet zo voor de hand liggende manieren aanwezig zijn in *Nergensman* van Thomése. De stelling dat het postmodernisme vooral of uitsluitend *Spielerei* is, blijkt volgens haar niet te kloppen. De postmoderne vernieuwing van de autobiografie vertoont kenmerken die Vaessens alleen in de opvolgers van het postmodernisme wilde zien.

Een ander genre, namelijk de historische roman, komt aan bod in de bijdrage van Steven Stroobants. In het voorbije decennium zijn er vooral in Vlaanderen heel wat ambitieuze, encyclopedische historische romans verschenen die de technieken en verworvenheden van het postmodernisme combineren met duidelijke verwijzingen naar de politieke en sociale realiteit. In het werk van auteurs als Peter Verhelst, Paul Verhaeghen en Koen Peeters wordt het postmodernisme onmiskenbaar geëngageerd. In Nederland daarentegen ziet Stroobants een heropbloei van de traditionele en

modernistische historische roman, die minder betrokken is op de politieke actualiteit. De historische realiteit blijft onaangetast in deze verhaalvorm. Omgekeerd bloeit, ook vooral in Nederland, de geschiedschrijving (à la Geert Mak) die zich van de verhaalvorm bedient om het verleden des te geloofwaardiger op te voeren. Voor de historische genres lijkt het postmoderne kader in Nederland alvast nauwelijks van tel.

Lucas Hüsgen wijst op de gevaren van een gemakzuchtig postmodern kader vol clichés en topoi. De kritiek heeft zijn werk soms gelezen vanuit die gemeenplaatsen, wat Hüsgen in zijn bijdrage corrigeert. Hij plaatst zijn 'geloofseenheid' tegenover de postmoderne rationaliteit en uitzaaiing, zijn 'simpel kinderspel van vrije associatie' tegenover het geraffineerde en hyperbewuste postmoderne experiment en zijn anarchisme en zijn kritiek op het communisme tegenover de postmoderne (Deleuze) en laatpostmoderne (Badiou) omarming van een militaristisch en communistisch vertoog. In dat discours verworden de concrete, materiële voorwaarden tot zweverige abstracties, en daardoor gaat de kritische kracht van het betoog verloren. Wat het postmodernisme aanvalt, omarmt het ook. Dat gaat volgens Hüsgen gepaard met een cynisme dat zich onttrekt aan elke vorm van verantwoordelijkheidsbesef. De aanval op het postmodernisme is meteen een verdediging van de eigen poëtica en literatuur. Zo maakt Hüsgen duidelijk hoe zijn monumentale roman *Plooierijen van geschik* 'een doelbewust realisme' paart 'aan verantwoordelijkheid voor het vertelde'. Die verantwoordelijkheid ligt in het respect voor het wanordelijke en buitentalige, dat in de taal zelf (dus in de manier van vertellen) met eerbied wordt behandeld.

Over verantwoordelijkheid gaat ook de bijdrage van Sven Vitse, die aandacht besteedt aan het Duitstalige gebied en aan het romanggenre. Aan de hand van twee titels van Juli Zeh – *Speeldrift* en *Corpus delicti* – onderzoekt Vitse de spanning tussen, enerzijds, de omarming van postmoderne verteltechnieken en, anderzijds, de kritiek op de postmoderne relativering van ethiek, moraal en systeem. Met zijn vergelijking van de twee romans op het vlak van de thematiek en de vorm laat Vitse zien wat er ons na het postmodernisme nog rest – en wat voor even of voor heel lang verdwenen is. Onverschilligheid, cynisme en omarming van een geestloos, puur fysisch systeem geven hier de toon aan.

Het cynisme krijgt onvermoede betekenissen in het recente werk van Arnon Grunberg, dat Jaap Goedegebuure vanaf *Gstaad 95-98* in kaart brengt aan de hand van de groteske en de tragedie. Deze invalshoek verheldert de plaats van Grunberg ten opzichte van Nederlandstalige en internationale auteurs (als Louis Ferron, Hugo Claus, Tom Lanoye en Günter Grass), die, elk op hun eigen manier, de grenzen van het modernisme en het postmodernisme aftasten. Bij Grunberg is de grensverlegging het duidelijkst in de

steeds verder gaande beschrijving van het kwaad en het geweld, waardoor de conventionele moraal steeds explicieter uitgedaagd wordt. Op die manier wordt Grunbergs werk een nihilistische vorm van cultuurkritiek.

Paul Bogaert presenteert ons de postmoderne cultuur aan de hand van 26 snapshots die fungeren als de 26 letters van zijn jeugdige alfabet. ‘Ik was jong,’ zegt hij, ‘van 1983 tot 1993’ en dan volgen de momentopnamen van moderne, postmoderne en postpostmoderne evenementen: het songfestival en de poëzie van Dirk van Bastelaere, de verbouwing van de Brusselse Muntscouwburg, de films van Pedro Almodóvar en Peter Greenaway, het levenslied van Guido Belcanto en de colleges van Hugo Brems, het pomomanifest van het tijdschrift *yang*, de lessen van *Kreatief met Kurk*... Al deze snapshots werken als spiegels op elkaar in, zodat de lezer het postmoderne moment in allerlei gedaanten en metamorfoses weerkaatst ziet.

Hans Bertens belicht het Engelstalige postpostmoderne spiegelpaleis. Hij zoomt eerst in op een anthologie en een overzichtswerk, waarin het postmodernisme verschuift van pynchoniaanse metafictionele experimenten naar meer op de realiteit betrokken en vrij toegankelijke romans. In een tweede stap, en aan de hand van drie romans uit het voorbije decennium, maakt Bertens duidelijk dat die twee polen perfect kunnen samengaan.

Jonathan

Safran Foer, Philip Roth en Michael Chabon enten hun romans heel duidelijk op de realiteit die iedereen kent (inclusief de Holocaust en de post-9/11-paranoia), terwijl ze blijven gebruikmaken van de experimentele en metafictionele strategieën uit de postmoderne traditie. Zo geven deze auteurs hun lezers ‘twee verschillende en met elkaar tegenstrijdige leesinstructies’: lees dit als een realistisch verhaal én tegelijkertijd als een postmodern experiment. In die gespannen combinatie – die herinnert aan wat Stroobants over de Vlaamse historische roman zei – ligt blijkbaar de realiteit van de laatpostmoderne fictie.

Of de postmoderne realiteit daarvan verschilt, valt nog te bezien. Erik Spinoy besluit zijn verkenning van de filosofie en de politiek na het postmodernisme met de opmerking dat het geen kwaad kan ‘om eraan te herinneren hoezeer het postmodernisme vaak nog geïmpliceerd is in wat zich als het postpostmodernisme aandient’. Spinoy vertrekt van het vulgaire postmodernisme dat hij, net als Fredric Jameson, ziet als de culturele versie van het late kapitalisme. Daartegenover plaatst hij de politieke discoursanalyse van Ernesto Laclau en Chantal Mouffe, die duidelijk maakt hoe elk discours – dus ook het postmoderne – na verloop van tijd ontwricht wordt. Toch blijft er iets van dat discours voortbestaan. Slavoj Žižek mag zich in zijn recent werk afkeren van de postmoderne afkeer voor autoriteiten, evengoed bevat zijn reactie veel van wat

postmoderne filosofen als Jacques Derrida, Gilles Deleuze en vooral Jean-François Lyotard verkondigden. Zo lijkt Žižeks pleidooi voor de daad sterk op Lyotards verdediging van *l'événement*. Wat het postpostmodernisme ook moge zijn, het staat in geen geval compleet los van het postmodernisme (wat dat ook moge zijn).